

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Та р а н — завідуючий механізацією.

О д а р к а — його дружина.

О н и с ь к о — бригадир.

У л я н а — його дружина.

А р и с т а р х — бухгалтер.

Г а н н а — його дружина.

О в е р к о — завідуючий птахофермою.

К о р н і й — колгоспний сторож.

Г р и ц ь к о — обліковець.

К а т е р и н а — доярка.

О л е н а У с т и м і в н а — дружина голови колгоспу.

П а в л и к — виконавець.

ДІЯ ПЕРША

КАРТИНА ПЕРША

Ніч. На сцені напівтемне. Подвір'я Тарана. Між двома деревами прив'язано гамак, застелений рядном, зверху подушка. Чути пісню — співають чоловіки різними голосами, невлад:

Гей, наливайте повнії чари,

Щоб через вінця лилося,

Щоб наша доля нас не цуралась,

Щоб краще в світі жилося.

На сцену виходять Таран, Онисько, Аристарх, Оверко. Всі напідпитку. Зупиняються біля подвір'я Тарана. Таран — оглядний чоловік у хорошому костюмі, вишитій сорочці. Кашкет зсунувся набік. Рухи повільні, ліниві. Онисько вдягнений простіше, але теж добре. Без кашкета, чуб скуювдженій. Під час розмови жестикулює, ніби ловить долонями власні слова. Аристарх — товстелезний, з великим животом, у солом'яному капелюсі. Комір сорочки розстебнутий, піджак тримає на руці. Оверко — щуплий, рухливий, кожне слово супроводжує відповідним жестом.

Аристарх. Що не кажіть, а нас таки доля, хлопці, не цурається.

Онисько. Не цурається, прямо під ручки з намиходить. Живемо в достатку!

Аристарх. Живемо в достатку!

Онисько. В достатку!

Оверко. Як оті вареники — із сметани та в масло...

А р и с т а р х. В керівництві ходимо!

О н и с ь к о. Ходимо.

О в е р к о. На велоролерах їздимо.

Т а р а н. На моторолерах!

А р и с т а р х. Люди нас шанують!

В с і. Шанують.

О в е р к о. І начальство поважає!

А р и с т а р х. А тут — тр-р-р!

Т а р а н. Чого ж тр-р-р?

А р и с т а р х. Кажуть, "собівартість" у нас наче "висока", з механізацією "слабкувато"... Вчора нашому голові дуже різко сказали в районі: "Якщо так і надалі буде, то..." (жест), мовляв, усіх нас чекає коліно... (Жест).

Т а р а н. Що ж, по-їхньому, наші трактори за горобцями ганяються?

О н и с ь к о. Працюють же!

О в е р к о. Працюють! Постоять-постоять — і знову... Др-р-р...
(Уявляє себе за кермом).

Т а р а н. Не все ж і на техніку покладати. А живі люди нашо? Ентузіазм? Де неуправка буде (хихикнув), на жінок піднажмемо.

О н и с ь к о. Жінки будь-яку механіку замінять.

Сміх.

Т а р а н. Ще й як замінять! Жінки — така техніка, що ні тобі амортизації, ні запасних частин, ні капітального ремонту...

О в е р к о. Добірне товариство! Я так розумію: переключимо жінок на підвищені швидкості! І собівартість знизимо.

Всі зайшлися сміхом.

А р и с т а р х. Мудру голову носиш на плечах, сусіде!

О н и с ь к о. Давайте, хлопці, на радощах "Рушника" втнемо. (Затягує). "Рідна мати моя..." (Фальшивить). Затягуй, Аристарше!

А р и с т а р х. Не можу. В сон кидає. Покотимо, Оверку, додому!

О в е р к о. Покотимо! На добраніч! Дасть бог день...

А р и с т а р х. Дасть бог і чарку...

Пішли.

О н и с ь к о. І ми по хатах, чи що?

Т а р а н. Добре тобі, Ониську! Прийдеш додому, вицідиш глечик квасу для прохолоди, простягнешся під яблунею, жінка мовчки чоботи з тебе зніме, подушку підіб'є — і спи собі на здоров'я! А тут... (Безнадійно махнув рукою).

О н и с ь к о. На себе ремствуй! Учить жінку треба!.. Моя теж така була, а тепер хоч до рани прикладай. А ти — ліберал!

Т а р а н. Я ліберал! (Б'є себе в груди). Я ліберал?! Ні, брат! Я вже твердо вирішив — досить!.. (Таємниче). Кину я свою Одарку! Кину — і край!.. Не до пари вона мені. Дівкою ще наче личила, а тепер занехаялась, постаріла, теплого слова не почуєш від неї. Тільки гир та гир. І по господарству порядку немає, і на роботу ніколи не вийде. Р-р-розведусь!..

О н и с ь к о. Розійтись — не штука. Тільки ж мороки до дідька, та й витрати неабиякі...

Т а р а н. Яка морока? Ти газети читаєш?

О н и с ь к о. Само собою...

Т а р а н. Читаєш, мабуть, з п'ятого на десяте. В кожній же газеті пишеться, що хтось "порушує справу про...". (Жест). Та це ж по району... А в області? А в республіці? А в Союзі?.. А на планеті?.. Мільйон мільйонів — і нічого... Да...

О н и с ь к о. Воно так, звичайно, тільки чужого собака кусає — тобі не боляче, а на самого комар сяде — вже і руками махаєш.

Т а р а н. Ні-чо-го!.. Треба, так і я помахаю.

О н и с ь к о (подумавши). Я чув, і голова наш не мириться з жінкою і теж помишає про... (Жест).

Т а р а н (радісно). От бачиш! Хто раніше, хто пізніше — всі, брат, до цього дійдемо! Це тобі не старий режим!..

О н и с ь к о. Мо', й таке буде...

Т а р а н. Аби жилось погано, то й гиркай собі на здоров'я. А то ж ні. Хату поставив, як дзвін, — три кімнати. Хліб — ще позаторішній лежить. І сало, і до сала... Електрика цілу ніч світить. (Махнув у бік стовпа). Із області по знайомству цілого радіокомбайна припер, хоч так грай, хоч пластинки став. Живи під музику та чоловіка голуб, так ні... (Голосно гикнув). Хвилька нічого не підсипає в горілку? Щось мені той... (Жест).

О н и с ь к о. Гріх наговорювати! Дванадцятий рік беру в неї — і кращого самогону для здоров'я не пам ятаю...

Т а р а н. Це, мабуть, у мене нервове. Так що я хотів тобі сказати? Ага, згадав. Добре жилось єгипетським фараонам... Я десь чув, що жінки кожного ранку ноги їм цілювали...

О н и с ь к о. Ще й як цілювали! Фараони, брат, уміли своїх жінок у руках тримати.

Т а р а н. Молодці фараони!

О н и с ь к о. Щось і мені, той, цинком відганяє... Мабуть, Хвилька нові труби поставила... Цс-с!.. Наче хтось іде... Заховаємось?

Т а р а н. Хіба хочеш — треба...

Відходять, присідають за тином. По дорозі йде сумна Катерина,

з протилежного боку — Гриць.

К а т е р и н а (злякано). Ой!.. Хто це?!

Г р и ц ь к о. Не лякайся, Катю. Це я, Грицько. (Хоче взяти її за руки).

Катерина. Бродиш ночами, як привид. Пусти!

Грицько. Зачекай сваритися, Катю! Послухай краще... Сьогодні такий день, найбільше свято на землі!..

Катерина. Яке свято? Он люди вже давно сплять.

Грицько (урочисто). Сьогодні минає рівно два роки, три місяці й одинадцять днів, як ми почали стрічатись...

Катерина. Ой помру! (Чмихнула). Стрічатись!.. Та я тебе бачу кожного дня ось уже вісімнадцять років.

Грицько. Я маю на увазі той день, коли вперше відчув, що...
(Раптом). Загину без тебе! Пам'ятаєш, після випуску ми всім класом пішли на берег Вербички, і там я дістав тобі лілії? Ти ще кричала: "Грицю! Не пливи — там прірва, глибоко! Вернись, рудий бісе, потонеш!" А я таки дістав, хоч плавав поганенько, бо чув, як ти дівчатам говорила, що любиш лілії над усі квіти. Не пам'ятаєш?

Катерина (зітхає). Пам'ятаю. Але де тебе сьогодні носило? Я так чекала.. Може, прийдеш...

Грицько. Я приніс тобі... Ось!.. (Подає Катерині пучок білих лілій).

Катерина (вражена, бере лілії. Не вірячи очам). Звідки?

Грицько. На Вербичці нарвав.

Катерина. На Вербичці? Так далеко? (Пригортав лілії до грудей, поривчасто цілує Грицька). Спасибі.

Грицько (йому перехопило подих). Катю! Хіба дванадцять кілометрів так далеко? Катю! Поцілуй ще раз — і я до світанку позбираю лілії вздовж усієї річки!..

Катерина (схилила голову до квітів). Помовч! (Пауза).

Гриць цілує її.

(Хилиться йому на груди). Білі лілії... Я так давно не милувалася ними при місяці! (Пауза). Поглянь, Грицю, вони аж посміхаються до нас...

Гриць ствердно хитає головою. Вони завмерли в довгому поцілунку.

За тином почувся Таранів стогін.

Ходімо!.. Пора!

Грицько. Катю! Ну, чого ти поспішаєш! Ходімо в поле... В полі тихо так та гарно: пахнуть хліба, співає перепел, а небо... Ходімо!..

Катерина. Руда моя бухгалтерія, вже другі півні давно відспівали...

Грицько. Пройдемо росою аж до Заячого лісу. Люди ранком побачать стежки і скажуть: "Тут ходили закохані" Навіть у старих залоскоче серце згадкою про юність.

Катерина. І чого ти пішов у конторники?!

Грицько. Кепкує! А може, під оцією рудою чуприною така фантазія палахкотить, що й письменникам не снилася...

Катерина. Милий мій Грицю! Добре тобі після конторської задухи та в поле ринути, а мені в п'ять годин треба на фермі бути. За день так накрутишся, що ждеш того вечора, як свята. Кидай бухгалтерію та йди до нас, тоді не такої заспіваєш. Кинеш?

Грицько. І кину.

Катерина. І перейдеш?

Грицько. І перейду.

Катерина. Слово?

Грицько. Слово. Ферми механізуємо, електродоїлки встановимо.

Катерина. В людей давно вже є, а в нас, може, тільки при комунізмі встановлять. Он твій дядько Таран третій рік обіцяє. Я б такого і дня не тримала завідуючим механізацією...

Грицько. Тихше, ми ж біля його хати!

Катерина. Не почує. Це барило, мабуть, насмокталося та спить, а може, десь швендяє — чарку шукає.

Грицько. Та кинь про нього... Підемо в поле...

Катерина. Ні, я — додому. Відпочити треба, та й мати сердяться, коли я пізно приходжу.

Повільно пішли вулицею.

Таран і Онисько вилазять із схованки, дивляться їм услід.

Тарапан. Ти не впізнав, чия то мудра така?

Онисько. Катерина Чипчина.

Тарапан. Я їй покажу — "барило". Бач, переробилася — електродоїлку їй подавай! Грамотна! "При комунізмі встановлять..." Ониську, я так вважаю. Оце кажуть, поступово переходимо до комунізму. Поступово — значить, не всі разом? Спочатку чоловіки, а потім жінки. І то не всі, а поодинці пускати будемо.

Онисько. Якби нас на воротях поставили, через які в комунізм проходитимуть, ми б маху не дали — не пустили б жодної.

Тарапан. Не знаєш ти моєї Одарки. Попід носом, а проскочить!..

Онисько. Клята вона в тебе.

Тарапан. Клята, проклятюча! Поїдом єсть, навіть якщо вип'єш інколи. А ми ж без причини не п'ємо? Ні! От сьогодні випили. Чому?

Онисько. А чому?

Тарапан. А чому? Трактора відремонтували! То не працював, а тепер працюватиме. На радощах і випили. Не свої шкурні інтереси нас хвилюють, а державні! А жінки цього не розуміють!

Онисько. Відсталий елемент — що з них візьмеш? Ще якусь бенерю несе. Може, знову той... (Жест).

Тарапан. Не хочу. На щось колюче сів, коли оті цілувались... Бач, яка жінка в мене, нема того, щоб під тином прибрести.

Входить Корній, широкоплечий, здоровенний дядюга. В руках величезний дрючик, під пахвою згорнутий лантух. Говорить крізь зуби, ходить трохи нагнувшись, наче когось підстерігає.

Корній!

Онисько. Заховаймось!

Корній. Хто тут, признавайсь! Що я вам, мальчик?!

Онисько. Ти що?

Корній. Доброї ночі...

Таран. Здоров! На варту йдеш?

Корній. А куди ж — на вечорниці?!

Онисько. Може, там від комори тільки дух лишився, а ти сунеш так пізно.

Корній. Чужі не прийдуть, а свої багато не візьмуть!

Таран. Воно так. Ти теж, бачу, мішечка прихватив?

Корній (спідлоба блимнув очима). Твої трактори в мішок не повкидаю, не бійся! Бувайте!.. (Пішов нагнувшись).

Онисько. Корній — страшенної сили чоловік. Позаминулого року спав під скиртою. Мабуть, теж сторожував. Коли це підійшов бичок-бузівок і наступив йому на спину. Корній як схопиться, як свисне бузівка у вухо, так бідолашна скотина і впала з усіх чотирьох.

Т а р а н. Ото сила!

О н и с ь к о. Ледве відходили. І досі в бика контузія. То ні з того ні з цього почне головою мотати, ніби його гедзі кусають, то стане серед дороги і реве мов навіжений. А побаче Корнія — в ліс тікає, сердега.

Т а р а н. І не дивно, що в Корнія здоров'я, — шостий рік сторожує. Вночі на роботі спить, а вдень — дома. Правда, й заробітки такі...

О н и с ь к о. В нього жінка ланкова. Щороку трудоднів по шістсот виганя.

Т а р а н. Коли жінка хороша — можна бути при здоров'ї! (Позіхає). Бувай!.. В сон кидає...

О н и с ь к о. А мо', заспіваємо? На пісню тягне.

Т а р а н. Мені ще дома доведеться співати, бодай не діждати ворогові такої пісні.

О н и с ь к о. Бувай. Жаль мені тебе, до сліз жаль! Але сам винуватий — ліберал!.. (Виходить).

Т а р а н. Тъху! І видере ж таке противне слово — "ліберал"! Чортзна-що! (Відчиняє хвіртку).

В цей час чути голосне: "Ку-ку-рі-ку!"

А здох би ти, проклятий, розкричався!..

З хати виходить Одарка, легко одягнена, коса впала на плече.

О д а р к а. Знову лементуєш серед ночі?

Тарапан (обурено). І коли ти того півня заріжеш? Скільки разів треба наказувати?!

Одара. Причепився до півня! Поперек горла він тобі став?!

Тарапан. Це не півень, а диявол з кнопкою. Тільки відчиниш хвіртку, вже й горланить.

Одара. Північ, то й горланить.

Тарапан. Чого ж сусідський мовчить?

Одара. У сусідів немає півня.

Тарапан. І нам він ні до чого!

Далеко на селі чути півнячий переспів.

Одара. Чуєш, скрізь співають.

Тарапан. Мені до чужих піvnів діла немає, а своєму я господар! Сказав заріж — і крапка!

Одара. Вгамуйся, люди почують.

Тарапан. Хай чують, яка в мене жінка. На роботі не була?

Одара. Ні.

Тарапан. Соромиш мене перед людьми!

О д а р к а. Дома тієї роботи зібралось — на трьох стане. Хліб пекла, білизну попрала, Наталочці плаття пошила, хату підмазала, поприбирала...

Т а р а н (перебиває). Та-та-та! Заторохтіла! Переробилася! Знаю — в холодочку вилежувалася! В гамаку гойдалася?! Купив я його, дурень, на свою голову! Сама хоч би причепурилася...

О д а р к а. Покрутився б, як я, та спробував чепурним та охайним в холодочку вилежуватися! Побачила б я, на кого ти був би схожий... коли б був на моєму місці.

Т а р а н (сміється). На твоєму місці? Оце налякала! Та якби я був на твоєму місці, у мене б усе (жест)... кипіло, а я лежав би та посвистував. (Сміється). Придумала, що сказати. (Іде до гамака, знімає піджак, кидає його на гілку дерева, лягає). Оце так втнула — "на моєму місці". (Сміється).

Одарка виносить з хати ковдру, кидає в гамак.

О д а р к а. Вкрийся, під ранок холодно буде.

Т а р а н. Кажеш, якби побув... хе-хе-хе... (Вже крізь сон). На... тво...єму... міс...ці... Гм-м-м!..

Затемнення

КАРТИНА ДРУГА

Пізній ранок. Таран сидить на ослінчику біля столика. Ще не проспався, ніяк не второпає,

що йому каже Онисько.

О н и с ь к о. Миколо! Миколо! Миколо! Та прокинься ти, голова — два вуха. (Трясе його за плечі).

Т а р а н. Не буркай мене. Вчора обійшов техніку — все в ажурі...

О н и с ь к о. Ти можеш розплющити очі і вислухати мою трагічну звістку?

Т а р а н. Не можу. Голова! (Жест). А в голові — трибки крутяться нахолосту, свічки замокли, зажиганіє не працює — потрібен капітальний ремонт. (Хапає пляшку зі столу).

Онисько (вириває пляшку з рук Тарана). Вгамуйся, зараз не до цього... (Понюхав). І потім — це олія!

Т а р а н. Так що сталося?

О н и с ь к о. Повний переворот!..

Т а р а н. Який переворот?

О н и с ь к о. Чи хтось написав, чи наговорив на нас. Словом — біда. Скликають сьогодні чуть світ правління, представник з району приїхав, і почалось...

Т а р а н. Переворот, біда, представник... Нічого не второпаю. Кажи толком.

О н и с ь к о. Сказали так: чоловіки стають тепер жінками, а жінки — чоловіками. От!

Т а р а н (очманіло дивиться на Ониська, трохи відсовується від нього, потім встає, знімає рушник, який лежав на перильцях ганку, вмочує у

відро, кладе Ониськові на голову). Біла гарячка, брат, діло погане. Та не журись, пройде!

Онисько (намагається зірвати рушника). На біса мені твої компреси? Діло говори, що робити маємо?

Таран (тримає його за руки). Заспокойся! Мені теж таке було після звітно-виборних, пам'ятаєш? Ми тоді критику замочили добрењко. Прийшов я додому, ліг, дивлюсь — в усіх закапелках сидять чортенята і лущать насіння. От де страху набрався, ледве не вив. Так що сиди тихо — повинно пройти.

Онисько. Та не здурів я, хочеш — перевір; у мене в бригаді сімсот п'ятдесят гектарів землі, сто тридцять працездатних, чотири трактори, в двох поплавились підшипники...

Таран (здивовано). Говориш ніби нормально. Але як же це, що ми будемо жінками?

Онисько. Та не жінками, а просто: де були ми — там стають вони, де були вони — там стаємо ми.

Таран. Хто "вони"?

Онисько. Жінки!

Таран. Жінки? Як?

Онисько. А ось так: головиха вже стала головою.

Таран. А він?

Онисько. Дома сидітиме.

Тарапан. Чим же йому погано?

Онисько. Йому — ні. А іншим? Корній, приміром, буде ланковим, а Корніїха — сторожем.

Тарапан (зайшовся сміхом). Здорово! Давно б так!

Онисько. Зачекай сміятися, я не про всіх сказав. Бухгалтером буде Аристархова жінка, а його — на свиноферму.

Тарапан (ще більше сміється). Аристарха?.. На свиноферму?.. Туди к бісовому батькові — він же не зможе нагнутися! З його фігурою він усіх свиней поперелякує.

Онисько. Свирид-обліковець пішов на інкубатор.

Тарапан. Чекай, чекай! Обліковці?

Онисько. Жінки!

Тарапан. Сторожі?

Онисько. Жінки!

Тарапан. Актив? Керівний склад? Командування колгоспу?

Онисько. Жінки!

Тарапан (сміється). Жартуєш.

Онисько (сердито). Гиготиш, а мені не до жартів. Думаєш, легко буде оцими руками вим'я коровам викручувати?

Т а р а н. Замість Уляни?

О н и с ь к о. Ну да! Уляна — бригадиром тепер.

Т а р а н. От сміхота! Одарко, а йди-но сюди, послухай, що Онисько розповідає. Одарко!!

О н и с ь к о. Кричи дужче!

Т а р а н (кричить). Одар-ко-о! Де ти там запропастилася? От клята жінка, мабуть, спить?!

О н и с ь к о. Вона вже давно ходить по колгоспу гоголем. Як-не-як — завмеханізацію!

Т а р а н. Моя Одарка?

О н и с ь к о. Та твоя ж...

Т а р а н. А я?..

О н и с ь к о. Ти будеш на різних роботах — старшим куди пошлють. Бери, чоловіче, сапу — і в поле!

Т а р а н. Я?

О н и с ь к о. Ти!

Т а р а н. Сапу?

О н и с ь к о. Сапу!

Тарапан (зриває з Ониськової голови рушника, обмотує собі голову).
Хи-хи-хил А ти часом не той... Не з похмілля? Поклянись!

Онисько робить виразний жест клятви.

(Схоплюється, біжить до хати, виносить у тримтячій руці папірець).
Читай-но, що вона пише.

Онисько (бере папірця, читає). "Микольцю..." (До Тарана). Ач яка ласкава стала. (Читає далі). "На сніданок звари куліш, на обід — борщ. Заріж зозулясту курку, вона не несеться. Кашу молочну звари. Та не забудь нагодувати порося. Для корови нарви трави в лузі. Курям намни кукурудзи, каченятам змішай сир з вареною картоплею. Вранішнє молоко не забудь поставити в погріб. Поки Наталочка спить, город прополи, а то забур'янився. Коли Наталочку у дитсадок вестимеш, умий, причеши, кісники випрасуй. Та гляди, щоб на роботу не запізнився..."

Тарапан (поки Онисько читає, загинає пальці, перераховує, що треба зробити, потім сердито). Та що вона?..

Онисько. Ах, патлате плем'я! Слухай, що далі пише:

"Збігай до Ониська, розбуди! То ж таке ледащо, що до півдня спатиме і на ферму запізниться".

Тарапан. А скільки воно зараз?

Онисько. Пів на десяту.

Тарапан (хапається за голову). Що ж його робить?

Реве корова.

О н и с ь к о. Корову доїти пора.

Т а р а н Кажеш, доїти треба? (На хвилинку замислюється, потім рішуче). Добре, Одарочко, подивимось, якої ти ввечері заспіваєш! Побачимо, чия зверху буде!.. А мені... Доїти так доїти!

(Хапає відро, хоче бігти).

О н и с ь к о (бере його під руку). Страйвай!

Т а р а н. Чого?

О н и с ь к о. Дихни!

Т а р а н (дихає). Ну?

О н и с ь к о (морщиться, відвертає голову). І не думай отак до корови йти. (Нахиляє голову). Помацай!

Т а р а н (мацає). Гуля! Звідки?

О н и с ь к о. Теж пробував доїти. Пішов на ферму замість жінки. Думаю — не святі горшки ліплять. Підходжу до рябої. Може, знаєш, рекордистка наша?

Т а р а н. Ну?

О н и с ь к о. Тільки присів біля неї, а вона повертає свою мордяку, дивиться... Я їй по-свійському: "Чого витріщилась?" А вона як дригне та ратицею по голові! Віриш, аж каганці в очах засвітилися. Очуняв трохи — до другої. І та мене почастувала, до третьої — те ж саме. "Чого вони показились?" — думаю. Коли це Лукерка роз'яснила: "Скотина перегару

не терпить!" Зрозумів? Тобі, голубе, і близько до корови підходити не можна, від тебе...

Тарапан (затуляє долонею рота, дихає). Справді. Що ж робити? Ага! (Біжить до хати, повертається з пляшечкою одеколону). Зараз заб'ємо вражий дух! (Надпиває). Пахне погано, а на смак нічого.

Онисько. Дай попробую. "Шипр". (П'є). Гу-у-у! Неважне!

Тарапан (плямкає губами). Ще трохи вип'ю, у корови ніздрі великі — почую. (П'є, кривиться менше).

Онисько. Приємно, коли від чоловіка пахне! (П'є).

Тарапан. Годі! (Відбирає пляшку). Його тут лишилося на дні! (Подумав). Однак висохне! (Допиває).

Онисько. Виходить, "Шипр" можна і всередину приймати?!

Тарапан. Тільки дугайе маленькі пляшечки роблять. Воно-то...

Онисько. Що?

Тарапан. На спирту. (Повеселішав). Доїть так доїть.

Вбігає Павлик.

Павлик (захекавшись). Дядьку Ониську! Ху-у-у! Біgom на ферму, бо вас там уже лають. Кажуть: і штраф буде, і в газеті пропечатають!

Онисько. Лечу!..

П а в л и к (до Тарана). А ваша Наталочка сидить на вигоні біля калюжі, очей не видно — пиріжки з мулу робить.

Т а р а н. Горе мені!

П а в л и к. Сьогодні всі чоловіки сердиті і всі кричать: "Горе нам!" Я побіг! Швидше, дядьку, запізнитесь!.. (Вибігає).

Входить Корній з сапою в руках.

К о р н і й. Дай боже здоров'я і два коропи в ятір.

Т а р а н і О н и с ь к о. Здоров, Корнію!

К о р н і й (до Тарана). В тебе терпуга немає?!

Т а р а н (зняв терпуг, подає Корнієві). Візьми!

К о р н і й. Підгострити треба, бо тупа, як валянок.

Т а р а н. Що воно буде?

К о р н і й. Нічого! Подумаєш, злякали. Я вісім пудів на плечі скину, а з сапою не вправлюсь? Дурниці! (Люто гострить сапу). Ми ще їм покажемо!

О н и с ь к о (прикладає козирком долоню до лоба). Хто то пішов, чи не Аристарх?

К о р н і й. І пузатому черга прийшла?

Т а р а н. Пузаті, по-твоєму, не люди?

Входить Аристарх — у халаті, з вилами.

Аристарх (віддихується). Ну й жарище... Мое вам!

Таран. Хай живе!

Корній (хихикнув, крізь зуби). Хвістіваль! Здоров!

Таран. Куди зібрався?

Аристарх (люто). На свиноферму!

Онисько. Ну й халат у тебе... (Встав, обійшов Аристарха).

Таран. Просили ж колись дівчата з свиноферми, щоб їм по другому халату справили, а ти кричав: "Витрати!"

Аристарх. Якби ж то знаття...

Корній. Спохватився цуцик, як хвоста врубали.

Входить Оверко.

Оверко (весело). Добірному товариству мое шануваннячко!

Аристарх. Чого сяєш, як великолітнє яйце?

Оверко. З магазину біжу. На плаття дівчаткам набрав! Жінка догосподарювалась до того, що діти старченятами ходять.

Онисько. Пошиє хто?

Оверко. Сам. Не таке це вже мудре діло.

Таран. І то правда.

Аристарх. Важкувато нам буде!..

Таран. Нічого, хлопці! Через три дні на колінах проситимуть, щоб знову помінятись... А дзуськи!..

Онисько. А проситимуть?

Таран. Побачиш. Але провчити їх треба. Договір, товариство, такий: не згоджуватись ні на що, наче не до нас мова! Марку тримать! Ясно?

Овеко. Щоб не кортіло на наше місце!

Онисько. А якщо не попросяться?

Таран. Дурний ти, Ониську, хоч об дорогу вдар! Корову кожен видоїть, а бригадиром тепер з головою треба бути.

Аристарх. Так-то воно так, тільки ж... (Крутить головою). Там дух дуже далекий від конторського... (Жест).

Корній. Від цього духу габарити меншають.

Аристарх. "Меншають"! Побачимо, як ти відвикатимеш спати по двадцять годин на добу.

Таран. Товариство, нам не сваритись треба, а гурту держатися — допомагати один одному.

Аристарх. Спробуємо...

Овеко. І кожну роботу починати з пісні! Щоб у жінок від заздрості в носі перчило!

Аристарх. А якої ж пісні співати?

Онисько. "Рідна мати..."

Овеко. Hi! Hi! Найбадьорішої! Щоб радість було видно! (Співає).

Таран. Корнію, давай ти!

Корній. "Если бы парни всей земли..."

Всі підтягують.

Таран. Коли вони почують пісню і попросяться на свої місця, прикинемось, що не чуємо...

Овеко. Поглухли.

Таран. Попросяться вдруге, а ми ще голосніше.

Овеко. І коли вже втретє умовлятимуть...

Таран. Навколішках!

Овеко. Тоді згодимось.

Корній. Але скажемо: сидіть і не рипайтесь більше!

Онисько. А коли вони вдарять по голосах?

Таран. Не вдарять! Побачиш! Ну, браття, закочуйте рукава!
Побачимо, чий козир буде старший! За мною!

Виходять.

Затемнення

КАРТИНА ТРЕТЬЯ

Подвір'я Тарана. У всьому помітна невміла чоловіча рука: сушиться дитяча білизна, простирадло, посеред двору — віник, порожнє відро, перевернуті ночви. Таран у фартусі, рукава сорочки закочені, голова пов'язана рушником. Він оскаженіло місить тісто в діжі, яка стоїть на ослінчику. По радіо чути бадьюрий марш.

Т а р а н (не виймаючи рук з діжі, важко дихаючи). Господи, за які гріхи отака мука?! (Віддихується). Чи воно борошно погане, чи вчинив не так?..

Входить Онисько. На голові у нього хустка.

О н и с ь к о (весело). Видно, що Гапка млинці пекла, бо ворота в тісті.

Т а р а н. Невже в тісті? Будь другом — витри!

О н и с ь к о. Навіщо? Собаки злижуть. Я вчора теж замісив. Таке було, і не кажи: і на воротях, і на порозі, і на перелазі. А сьогодні вже й сліду не лишилось: то кури поклювали, то пси поласували.

Т а р а н. Віриш, дві години оце мучусь, а толку ніякого. То було рідке, підсипав борошна, стало таке, що рук не вирву. А чого це ти хустку нап'яв?..

О н и с ь к о. Щоб корови не лякались, думатимутъ, що Уляна.

Т а р а н. Он воно що! Тоді візьми он Одарчину та й мене запни.

О н и с ь к о. Тебе як: на потилицю зав'язати чи під бороду?

Т а р а н. Давай під бороду: мухи кусають, а одганяти ніяк.

О н и с ь к о (зав'язує Тара нові хустку). Та в тебе, голубе, й вуса в тісті!

Т а р а н. От морока! Відріж їх! На біса вони мені! Онисько. Здурів, чи що? Ти ж сам говорив колись, що вся краса мужчини в вусах!

Т а р а н. А на дідька вона мені тепер — ота краса? Світ не милий. Ріж — і крапка!

О н и с ь к о (важко зітхнувші, одрізує вуса). Чи думав я коли, що доведеться тобі таку операцію робить?!

Т а р а н (глибоко зітхнувші). Погані наші справи...

О н и с ь к о. Води підлий!

Т а р а н. Нікуди.

О н и с ь к о. То міси жвавіше!

Т а р а н. Руки потерпли. (Насилу вириває руки з діжі, витирає об фартух). Будь другом, скрути мені цигарку, бо вже вуха попухли.

О н и с ь к о. Сам би радий закурить, та не можу.

Т а р а н. Чому?

О н и с ь к о. Пальців не зведу докупи. П'ятнадцять корів по чотири дійки — це шістдесят?! І кожну треба видоїти. Повіриш, вночі снилося

вим'я таке, як клуна, а дійки, — як голоблі, а я маленький, наче комар, причепився на дійці та й гойдаюсь. Прокинувся від жінчиних стусанів. Кричить на мене: "Не щипайся, дурню!" Я змовчав. Що скажеш?

Тарапан. Погані наші справи!

Онисько. Ой не кажи. Прийшов до тебе просити, чи не позичиш мені хоч паляничку, коли спечеш?

Тарапан. Ти ж учора пік!

Онисько (махнув безнадійно рукою). Пік, та не допік... Взяв муки... Словом, ніякого хліба не вийшло.

Тарапан (показує на діжу). Думаю пирогів спекти. Забажалося Одарці гостей привести. А хліб у мене в печі, зараз виймати буду.

Онисько. То виймай, мо', якраз вдався?

Тарапан. Постій тут, щоб, бува, горобці не пожартували над тістом, а я зараз... (Іде в хату).

Онисько (заглядає в діжу, виймає звідти щось, розглядає). Збрехав, ідол! Курив же, ось і недокурок. (Придивляється уважніше). "Прима". Отак і довіряй людині! (Дивиться в каструллю, що стоїть на столі). Манку варив. Треба й собі таку страву практикувати. Проста річ: насипав крупу в молоко, і хай кипить.

Входить Тарапан. В руках тримає не то паляницю, не то корж.

Тарапан. Що воно таке? (Простягає Ониськові паляницю).

О н и с ь к о (бере, роздивляється). Паляниця не паляниця, і корж не корж... А що ти хотів пекти?

Т а р а н. Кажу тобі — хліб!

О н и с ь к о (нюхає). Наче хлібом пахтить... (Подумавши). Не журись! Подаватимеш на стіл, наріж маленькими скибочками. Вони й не розберуть, яка в нього була форма.

Т а р а н. Спасибі, друже, виручив!

О н и с ь к о. Винахідливість у нашому положенні — перше діло. Зварив я вчора борщ. Подивився на нього, а він якийсь пришелепуватий: білий, кислий і горілим тхне. А тут жінка на обід має прийти. Що його робити? Недовго думавши, перекидаю в борщ глечик сметани, зверху склянку цукру, перемішав — подаю на стіл. Жінка питає: "Це що?" — "Борщ", — кажу. "Який же це борщ?" — "Загріяничний". Я, мовляв, усяку страву готувати вмію.

Т а р а н (заздрісна хитає головою). І що ж — їла?

О н и с ь к о. Аж за вухами лящаю.

Т а р а н. І нічого?

О н и с ь к о. Обійшлося. Правда, не без...

Чути шалений рев корів.

Це за мною!.. (Наче відповідаючи). Біжу-у!

Тарапан. Чортів син, він скрізь викрутиться. А тут що скажеш, потурецькому хліб спечено? А ще ж борщ варити та курку зозулясту різати, що не несеться. А як ти її взнаєш, коли вони всі зозулясті. (Виходить).

Спочатку тихо, а потім несамовито закудкудакали кури. Входить Оверко. В руках метр, під

пахвою жмут ситцю. Оглядає подвір'я.

Оверко (до себе впівголоса). І хата навстіж, і господаря немає... (Гукає). Миколо! Агов!

Тарапан (виходить, весь у пір'ї). Чого репетуєш?!

Оверко. Люди на літо овець стрижуть, а ти курей скубеш?

Тарапан. Виздихали б вони, щоб я їх скуб! Слухай, Оверку, порадь мені, як узнати, яка курка з яйцем, яка ні?

Оверко. Пустяк діло! Якщо знеслась, значить, у цей момент без яйця, і навпаки...

Тарапан. Як же то взнати? Вони в нас, прокляті, всі в одне гніздо несуться.

Оверко. М-гу! Тоді залишається пощупати.

Тарапан. Три дні щупаю, а толку ніякого. Будь другом, пощупай! Все ж — завптахофермою був!

Оверко. Думаєш, я там курей щупав? Здійснював загальне керівництво. А ти не роздумуй — ріж, яку впіймав!

Т а р а н. Одарка веліла, щоб тільки ту, яка не несеться.

О в е р к о. А квочка у вас є?

Т а р а н. Немає.

О в е р к о. Тоді ріж півня! Він точно не несеться.

Т а р а н. Не вийде, голубе. В мене півень учений. Як пізно Одарка прийде, тільки відчинить хвіртку — він одразу мені сигнал подає. Потім подумає, що я не почув, і ще... Краще корову заріжу, ніж півня.

О в е р к о. Ну, як знаєш, — ти хазяїн. Я за порадою до тебе. Покроїв дівчатам плаття, а рукава не виходять. Що його тепер придумати?

Т а р а н (змучено). Є вихід! Зараз літо, тепло... Поший їм сарафани — і модно, і зручно.

О в е р к о. Золота голова! (Згортає ситець). Біжу!..

Т а р а н. Що тобі ще?

О в е р к о. Слухай, твоя Одарка (робить характерний жест) той...

Т а р а н. Майже щовечора з Ониськовою Уляною.

О в е р к о. Моя теж. Що з ними робити? Як їх відучити від цього питва?

Т а р а н. Відучиш...

О в е р к о. Чув я від людей, ніби настій полину помогає. Напоїти тричі — і як рукою знімає.

Тарапан. Вони таке п'ють, що тільки полином і закусювати.

Оверко. Твоя ще не просилася, щоб знову на своє місце?

Тарапан. Куди там. Неначе споконвіку в начальстві ходить.

Оверко. Моя теж.

Вбігає Павлик.

Павлик (до Тарана). Дядьку Таран! Тітка голова востаннє сказали, щоб ви йшли цеглу робити.

Тарапан. Та що вона, божевільна? Мені треба один день дома побути — роботи набралось до біса.

Павлик. Ідіть, бо дуже круто сказали...

Тарапан. А що саме?

Павлик. Звеліли передати так: "Якщо цей ледацюга..."

Тарапан. Хто ледацюга? Я?

Павлик. Не перебивайте, бо забуду, як далі. "Якщо цей..."

Тарапан. Ну?..

Павлик. Перебиваєте, от і забув! (Думає). Не згадаю, що далі, але щось дуже категоричне.

Тарапан. Що?

П а в л и к. До "ледацюги" запам'ятає, а далі забув.

Т а р а н. Забув би ти, куди ложку нести! Мотай звідси!

П а в л и к. Піду узнаю, що після "ледацюги", і повернусь! (Швидко вибігає).

О в е р к о. А мене не чіпають. Довідку від лікаря взяв, що "не в здоров"...

Т а р а н. Як ти ухитрився?

О в е р к о. Прищик у мене вискочив... Таке собі чиренятко. Я до лікаря. Так, мовляв, і так — чиряк у мене. Він придивився і каже: "У вас хурункул". А я йому: "Чиряк". Він довго гортав якусь книжку й знову до мене: "Хурункул". А я йому: "Ні, чиряк". Думав він, думав і написав мені бюлетеня на три дні, поки вияснить, що воно за хвороба — чиряк.

Т а р а н. Видно, дуже молодого лікаря до нас прислали?

О в е р к о. Не в тому річ. Хлоп'я воно непогане. Але виросло в місті, зразу після школи в інститут — так живого чиряка і не бачило.

Т а р а н. А в мене і знаку ніде на прищик немає.

О в е р к о. Посидь на чомусь холодному.

Т а р а н. Де ти знайдеш холодне місце в таку спеку?

О в е р к о. Біля колодязя — на цямрині, там же цемент. Посидь з годину!..

Тарапан. Годину? Тут хвилини вільної немає. От життя — чиряка і то ніколи нажить! Будь здоров! Мені ще роботи по вуха!

Овреко. Мені теж треба сарафани шити. Бувай здоров! А чому ти не співаєш, як домовились? Жінки ще подумають, що нам тяжко, і почнуть сміятись...

Тарапан. Куди там співати! Ридма ридати хочеться!

Овреко. А як же з маркою?

Тарапан. Не дражни мене, Оверку, бо розсерджусь і скажу, як...

Овреко. Ясно. (Навшпиньках виходить).

Згодом заходить Аристарх, змучений, насилу переставляє ноги.

Аристарх (простогнав). Боже поможи!

Тарапан. Тебе ще не вистачало... Тут цілісінський день наче мужеська консультація: не той, то інший вештається — працювати ніколи.

Аристарх. Сам винен! Збудував хату на роздоріжжі — от ніхто й не минає, хоч би й хотів. Перепочити можна?

Тарапан. Кажи швидше, чого прийшов? Бачиш, чоловік пироги збирається пекти?

Аристарх (хоче підійти до діжі). Пироги...

Тарапан. Не підходь!.. Ти ж увесь той... пропитаний...

А р и с т а р х. Не троянди вирощаю, а свиней. Не лише пахну — скоро хрюкати почну. А сісти можна?

Т а р а н. Сідай, тільки подалі...

А р и с т а р х. Свинарник збудували цегляний, навіки! А на біса він такий потрібний, коли в ньому ні дихати, ні повернутись ніде?

Т а р а н. А хто будував?

А р и с т а р х. Ми з тобою... Думалось, як краще... Кіношники, кореспонденти приїздили... Всім було добре, а свиням, виявилось, погано.

Т а р а н. Сам же на правлінні виступав. "Треба, — кричав, — так будувати, щоб по всіх газетах луна пішла!"

А р и с т а р х. Каюсь, виступав...

Т а р а н. Тепер мовчи та диш на батьків книш. Проси техніку, щоб конвеєром все подавалось...

А р и с т а р х. Куди там техніку, тачкою насилу проїдеш.. Ось.. За тиждень спересердя кілограмів двадцять скинув. А це прийшов просити: чи немає в тебе якихось стареньких підтяжок, бо ще день — і штани в зубах носитиму.

Т а р а н. Я сам шосту дірку в поясі проколюю, не допомагає. Застібаю петлю штанів на гудзик сорочки. (Показує). Ось так... Помагає...

А р и с т а р х. Спасибі на добрім слові! Так, кажеш, пироги...

Т а р а н. Давай, давай! Проходь!

А р и с т а р х. Гірка наша доля чоловіча, така гірка, що... (Повільно пішов похнюпившись).

Т а р а н (продовжує місити тісто. Глянувши на вулицю). Знову когось чорт несе! Ну, не дадуть спокійно діла зробити — хоч гвалт кричи! От напасть! Чи хату перенести, чи вовкодава злющого придбати. Заховаюсь! Подивиться, що немає нікого, і піде. (Витирає руки об фартух і ховається). Входить Катерина, рум'яна від роботи і сонця, чимось схвильована.

К а т е р и н а. Немає нікого, чи що? Агов, дядьку!.. Чи, може, тепер треба називати дядиною? Дядьку-дядино, де ви там?.. (Заглядає в діжку). Ой помру, тісто замісив, значить дома. Треба зачекати, а то покинув діжу напризволяще і пішов... (Накриває діжу рушником).

На ганок виходить Таран.

Т а р а н. Ти що ж думаєш — у мене прохідний двір?

К а т е р и н а. Здрастуйте, я до вас у справі.

Т а р а н. Яка тепер до мене може бути справа! Кажи, чого прийшла, часу немає!

К а т е р и н а. На вашого племінника скаржитись.

Т а р а н. Накоїв щось?

К а т е р и н а. Та ні. Отож перейшла я працювати в контору замість нього, а його на свиноферму послали...

Т а р а н (гірко). Не на нього одного така напасть...

Катерина. Не в тому річ! Мені обридло в конторі сидіти, над рахівницею куняти. Хочу до діла, а Грицько вперся і слухати не хоче про бухгалтерію.

Таран. Не хоче?

Катерина. Не хоче. Каже, сподобалось йому на фермі. Вирішив викликати на змагання дядька Аристарха і показати йому, як треба працювати. І в контору, мовляв, ні за які гроші не повернеться!

Таран. Здурів парубок.

Катерина. Умовте його, дядечку, повернутись назад! А то крутиться так з ранку до ночі, світу білого не бачить за тими свиньми.

Таран. Я з нього дуроші вижену!

Катерина. Спасибі вам! Повік не забуду!

Таран. Немає за що. На весіллі першу чарку піднесеш. Чи, може, не буде весілля?

Катерина (засоромившись). Та... Я не знаю...

Таран. Так я знаю. Грицькова мати вже хату до заручин прибирає... А там, дивись, і...

Катерина. Дядечку, рідний мій, якби ви знали, що ви мені... Спасибі вам. (Гаряче цілує Тарана в щоку і вибігає).

Таран. Що то воно — молодість... (Торкнувшись пальцями щоки). Як то приемно, коли молода дівчина цілує... Таке почуття, ніби з келиха

пахучого меду пригубиш... Та й ми ще козаки (Виструнчується і раптом скрикує). Ой! Поперек! Наче качалкою хто оперезав...

Вбігає Павлик.

П а л и к. Дядьку Таран! Вас кличуть в контору на збори ледацюг! (Вибігає).

Т а р а н. Пропали мої пиріжки! Та що пиріжки — гордість чоловіча гине! "На збори ледацюг!" Дожився.

Завіса

ДІЯ ДРУГА

КАРТИНА ЧЕТВЕРТА

Вечір. Таранове подвір'я. Святково одягнена Одарка лежить у гамаку, наспівує. На ній барвиста сукня, туфлі на високих каблуках, на голові вінком викладена коса. Таран, довго приміряючись, накриває на стіл: ставить оселедець, редиску, голландський сир, домашню ковбасу.

Т а р а н. Багато вас буде? На скільки накривати?

О д а р к а. Прийдуть — порахуєш! Дістав?

Т а р а н. Чого?

О д а р к а. "Чого, чого".

Т а р а н. "Три гички"? Та дістав. У Хвильки... З якої це нагоди, хотів би я знати, п'янку затіваєте?!

О д а р к а. Не твого чоловічого розуму діло! (Підходить до Тарана, зневажливо дивиться на нього). Ходиш, як опудало: згорбився, неодягнений — дивитись гидко!

Т а р а н (благальна). Хіба ти не бачиш, я за цілий день і не присів: встав до схід сонця, їсти наварив, город прополов, а потім цілісінький день цеглу робив. Кручусь, як муха в окропі. Ти прийшла з роботи — та в гамак, а в мене в попереці аж гуде! Думав, увечері відпочину, так ти знову затіяла...

О д а р к а. "Так ти, так ти..." Вже заторохтів! Переробився! Іди переодягнись!.. Осточортів своїми розмовами!

Таран, зітхаючи, іде в хату.

(Оглядаючи стіл). Огірки малосольні де?.. Зроби вже одне діло, потім за друге берись!

Т а р а н (виносить миску з малосольними огірками, пляшку, ставить на стіл). Сама ж наказала мені переодягтись.

О д а р к а. Цибулі покриши до оселедця!

Т а р а н. Зараз покришу! (Кришить цибулю, витираючи слізози).

О д а р к а. Коли ти вже навчишся на стіл накривати?.. Принеси сметани!

Т а р а н. Піди візьми в погреб!

О д а р к а. Не вистачало, щоб я в погріб лазила. Ти скоро й борщ заставиш мене варити? Чого зігнувся, як дід столітній?

Т а р а н. Поперек болить.

О д а р к а. Киснеш завжди, все в тебе щось болить! Придурки — ось твоя хвороба! Он люди скоро прийдуть!

Таран іде в хату. З'являється Уляна, одягнена, як і Одарка, по-святковому.

У л я н а (пишно). Здрастуйте на вашім щасливім подвір'ї.

О д а р к а. Здрастуй! А де ж бухгалтер наш?

У л я н а. Зараз буде. Чула я, проходячи, як вона свого Аристарха чистила...

О д а р к а. Їм тільки попусти... Розгнуздалися, розледачіли, далі нікуди.

У л я н а. Строгості з нашого боку не відчувають.

О д а р к а. Роботи багато. Ніколи їм гайки позакручувать!

У л я н а. А слід би вже закрутить, а то ми потураємо, а вони скоро на голову нам сядуть. (П'є квас). От спасибі.

О д а р к а. Пий на здоров'я.

У л я н а. Треба підскочити за Ганною, бо буде до півночі з Аристархом дискусію розводити.

О д а р к а. Ходімо разом!

Виходять.

З погреба вилазить Таран, ставить на стіл сметану, квашені помідори, великий

глек квасу, пляшку.

Т а р а н. Пийте! Щоб воно вам поперек горла стало!

Входить Оверко, весело наспівуючи.

О в е р к о. Добрий вечір! Гостей чекаєш?

Т а р а н. Які там гості, — обнаковенна п'янка! Приходь через годину — побачиш.

О в е р к о. А ти не пробував настоюю полину давати?

Т а р а н. Їй хоч дьогтю дай — однак питиме! Бачиш — "Три гички"?!

О в е р к о. Така наша доля: жінкам пить, чоловікам слези лить!
Прийшов я знову до тебе за порадою...

Т а р а н. Щось задумав шити?

О в е р к о. Та отож кроїв на двоє платтів — не вийшло... Перекроїв на сарафани — виходять короткі... Що порадиш?

Т а р а н. Оборочку пусті внизу. І не помітять, що доточив.

О в е р к о. От пень! Чого ж я раніше... Спасибі, друже. (Мнеться, щось хоче сказати). Не хотів я тобі говорити, а совість мучить...

Т а р а н. Що там ще?

О в е р к о. А не скажеш нікому, що від мене пішло?

Т а р а н (закрив долонею рота). М-м-м!

О в е р к о (таємниче). Люди говорять, що твоя Одарка... біля Свирида. (Пройшовся півнем навколо Тарана).

Т а р а н (вражений). Невже це правда?!

О в е р к о. Чоловіки дарма не говоритимуть нікогда!

Т а р а н. А я думаю: чого-то Свирида назад в контору забрали?
Спасибі, друже.

О в е р к о (крізь зуби). Ти піди йому вікна побий!.. Хай знає, як чужих жінок переманювати!.. Мовчи ж, ради бога, що від мене почув, бо заїдять! (Швидко виходить).

Т а р а н (страждальна). До Свирида... Значить, кращого знайшла?..
(Витирає фартухом очі).

Входять Одарка й Уляна. За ними — Ганна, одягнена поміському, з гітарою

через плече. Ганна тихо заходить Тарану за спину, закриває долонями

йому очі. Таран сердито виривається.

Г а н н а. Здоров, кавалер!

Т а р а н (люто). Здрастуй! Тобі пустощі в голові!.. (Пішов).

Г а н н а (до Одарки). Чого він, як з цепу зірвався?

О д а р к а. Хіба їх розбереш, чоловіків. Не інакше, як якийсь гедзь укусив. Прошу сідати до столу — за чаркою розберемо, що й до чого.

Сідають до столу.

(Наливає чарки). Гульнемо, подруженьки, чоловікам на заздрість, вип'ємо та заспіваємо, щоб у них аж зашпори у п'яти позаходили!

У л я н а (крізь сміх). Хай полюбуються! Ти ж тільки не передай куті меду, щоб не зняли гвалту...

Входить Таран.

Г а н н а. Наллємо і хазяїну?

Таран стрепенувся, ожив.

О д а р к а (з натяками. Тарану). Він у мене не-пи-ту-щий!

Таран одразу знидів, облизав губи, піщов до хати.

Г а н н а. Мій теж і в рот не бере.

У л я н а. Так за що ж вип'ємо, подруженьки, роси оцієї перченой? (Підморгнула Ганні та Одарці).

О д а р к а. За вічне благополуччя на роботі і дома!

Г а н н а. Іменно! За вічне і безповоротне!

В с і. Будьмо!

У л я н а. Будьмо!

Всі п'ють.

(Навмисне смакує). Ну й прекрасна рідина, скажу я вам!

О д а р к а. Історична! Запорожці перед походом іншої не вживали.

У л я н а. Для здоров'я кращого нектару і не придумати.

Г а н н а. Кажуть, молодість дівочу повертає.

Входить Онисько.

О н и с ь к о (лагідно). Вечір добрий!

Г а н н а. Здоров, здоров, парубче!

О н и с ь к о. Смачного вам!

Г а н н а. Дякуємо!

Онисько криво посміхається, але, помітивши суворий погляд

Уляни, одразу принишк.

У л я н а. Тебе ще тут не вистачало... Чого прийшов?..

О н и с ь к о (солодко). Соди позичити.

У л я н а. Знаємо, яка сода! За мною стежиш?!

О н и с ь к о. Бог з тобою, Улясю, чого б я стежив?

(Миттю шмигнув до хати).

О д а р к а. Він у тебе смирний.

У л я н а. Виховала! А спочатку був такий, що пальця в рот не клади.

Г а н н а. Кажуть, він на фермі непогано працює?

У л я н а. Призвичаївся. Тільки вночі тіпається і мене всякими коров'ячими іменами називає.

О д а р к а. Може, хоч з нього люди будуть.

На подвір'я, ввібралши голову в плечі, навшпиньки

заходить Аристарх.

Дивись-но, Ганно, і твоя любов навшпиньках пробирається...

Г а н н а (встала, зупинила сердитий погляд на Аристархові, який, махаючи руками, обходить стіл стороною). Чого?

А р и с т а р х (вибачаючись). Я на хвилинку... Позичу лаврового листочка — і додому... (Шмигнув до хати).

У л я н а. Ну, тепер, коли наречені в зборі, грянемо пісню. Хай їм у носі поперчить.

Співають.

Вбігає Павлик.

З хати виходить Таран, прихилився до дерева, слухає.

П а в л и к. Тітко Одарко! Там щось у двигуні зіпсувалось, техніка не знайшли, так за вами послали.

О д а р к а (начальствено). Що зіпсувалось?

П а в л и к. Не знаю.

О д а р к а. Дізнайся, а тоді ганяй!

П а в л и к. Єсть! (Вибігає).

О д а р к а (до Тарана). Що ти за огірки подав, плюскаві якісь?..

Т а р а н. Які є, такі й подав! Може, в Свирида миргородські їла, то йди до нього!

О д а р к а. До чого тут Свирид?

Т а р а н. Тобі краще знати!

Г а н н а. Вже хтось наговорив?

У л я н а. Оверко. Той тільки те й робить, що плітки по селу збирає та розносить. Нічого, ось я його до цегли поставлю, зразу втихомириться!

О д а р к а. Правильно! (До Тарана). Ніж ото плітки вислухувать — подумав би краще, що до столу подати... жінці!.. М'яса ні кусочка, наче бідність яка...

Т а р а н. Не різати ж кожного дня курку.

О д а р к а. Ріж півня!..

Т а р а н. Знову півень!..

О д а р к а. Сказано — значить, ріж! (До гостей). Просто спасу від того півня немає, як здурів! Тільки прийдеш додому, відчиниш хвіртку — вже й горланить.

Т а р а н. Не приходь опівночі!

О д а р к а. Тебе забула спитати, коли приходить!

В хліві реве корова.

Чого вона реве?

Т а р а н. Піди запитай! (Бере зі столу порожні тарілки. іде в хату, потім тихенько повертається, слухає).

Жінки помічають його, але не подають виду.

У л я н а. Гострий він у тебе на язик.

О д а р к а. Слова не можна сказати. Ось нехай я трохи більше вип'ю, я йому дам відповідь на всі запитання!

У л я н а (тихо). А ти таки до Свирида залицялась?

О д а р к а. Та якось біля контори пригорнула разок, а тут Оверка принесло. Побачив і поніс по селу. Тепер мій дорікатиме до зелених віників.

Г а н н а (голосно). Всі вони такі!

У л я н а (до Ганни). А ти чого з своїм завелась сьогодні? Теж, мабуть...

Г а н н а. Та ні... Почалося з халатів. Чого й чого по другому халату не спрavимо свинарям? Свиноферма йому тісною стала, механізація запущена... Як визвірився!..

О д а р к а. І ти змовчала?

Г а н н а. Я тільки хрясь по столу, а він у слози!

У л я н а. А почули б ви, який гамір у моїй бригаді чоловіки зняли. "Кукурудзу треба механізмами обробляти, — кричать, — як у сусідніх колгоспах!"

О д а р к а. У всіх на язиці та механізація. Доярам — підвісну дорогу давай, електродоїлки...

Г а н н а (розпалено). Розперезались!!!

Т а р а н (не витримав, підходить до столу). Бо таки й правда! Нічого на інтуїзмі виїжджать! Годі спини гнуть! У сусідів он і на фермах, і біля кукурудзи — скрізь мотор...

О д а р к а (скипіла). Не твого чоловічого розуму це діло! Помідорів принеси!

Таран стрепенувся, миттю побіг.

Г а н н а. Бачите? Ти їм добро роби, а вони ще й брикаються!

О д а р к а. Здається, нагнали страху, хай їм грець! (Наливає повні келихи квасу). Прохолоджуйтесь!

З хати на ганок боком виходять Аристарх і Онисько.

Таран виносить миску з помідорами, побачив, що жінки перейшли на келихи, — оторопів.

Т а р а н. З такою дозою — краще закусуйте! Це вам не шам...

О д а р к а (перебиває). Нічого вчить! Пироги давай!

Будьмо!

Жінки випили все до дна. Чоловіки заплющили очі від страху. Знову вбігає Павлик.

П а в л и к. Тітко Одарко! Кажуть, щось у моторі зіпсувалось...

О д а р к а. А що саме?

П а в л и к. Не знаю.

О д а р к а. То чого ж бігаєш? Узнай!

П а в л и к. Ясно! (Вибігає).

У л я н а. І поспівати не дадуть... (Заспівує).

Жінки, співаючи, ідуть у садок за хату.

Ховаючись од жінок, на подвір'я пробирається Оверко. Він приєднується до чоловіків,

що, похнюпившись, посідали під тином.

О н и с ь к о. Да-а-а! Оце гулятимуть тепер до півночі, а потім мучся з ними ще вдома.

Т а р а н. Яка тобі мука?

О н и с ь к о. Не говори, куме. Прийде додому, так і давай співати. Співай уже сама, біс з тобою! Так ні, і мене заставляє підтягувати.

А р и с т а р х. І що ж — підтягуєш?

О н и с ь к о. Хіба хочеш — мусиш... В Аристарха — ото добро.

А р и с т а р х. Хлопці, хлопці! Бодай нікому не діждати такого добра.

Т а р а н. Та чого ти там бідкаєшся? Тобі ще жити можна...

А р и с т а р х. Ех, "жити можна"!

О н и с ь к о. Я вже думав розвестись зі своєю через ці пісні — так діти...

А р и с т а р х. Отож-то й воно...

Т а р а н. Зв'язали нам руки, куди подінешся?..

Входить Корній з вузликом в руках.

К о р н і й. Здорові були, руководителі!

А р и с т а р х. А ти, Корнію, може, в гості ходив, що з глечиком і вузликом?

К о р н і й. Які там гості... Бігав до своєї преподобної сторожихи.

Т а р а н. Скучив?..

К о р н і й. Сказала, щоб парного молока приніс.

Чоловіки, співчуваючи, хитають головами.

Біг, мало не лопнув і... спізнився, вона вже задрімала, перехотілось, а може, іншого молока процідила.

О в е р к о. А я оце в понятих був. Хвилька ж у сусідстві зі мною живе. А нюх у мене добрий: чую, закваскою в неї пахне, другий день сильніше, третій ще сильніше. Я й дзенькнув у район — мовляв, увечері основний процес відбудеться...

К о р н і й. І я дзвонив.

Т а р а н. І що ж, накрили?

О в е р к о. Ще первачок капав, як застали. А в погребі відер з п'ять готовенької знайшли. Урвалося Хвильчине щастя!

Т а р а н. Слава богу! Так їй і треба. Щоб наших жінок не обпоювали!

К о р н і й. Давайте, хлопці, на радощах по пиріжку з'їмо, бо я ще сьогодні і ріски в роті не мав, а молоко геть-чисто розлилося. (Роздає пироги).

Всі помалу жують. Тихо. Спів жінок. Чоловіки ховаються в хаті.

Входять жінки.

О д а р к а. А нам справді живеться непогано. В колгоспі тепер і гроші, і хліб, і до хліба. Майже у кожного велосипед, радіо... В магазин зайдеш — вередують, давай їм дорожче та красивіше.

О д а р к а бере під руки подруг, і так, обнявши, усі троє попливли в легкому танку, притупуючи каблуками.

Г а н н а. Жити можна! Тільки набридають з отою собівартістю. Вчора нашій головисі в районі дуже строго сказали. Приїхала така червона, як отой кавун. Що не кажіть, собівартість продукції у нас ще висока.

О д а р к а. Нічого! На чоловіків піdnажмем — і собівартість знизимо. Тим більше, що чоловіки — така техніка, що ні тобі амортизації, ні запасних частин, ні капітального ремонту не потребують.

У л я н а. Треба нажать! Зібрати збори та всипати їм під перше число! Ти там, Ганно, підкажи головисі під гарячу руку!

Г а н н а. Неодмінно.

Вбігає Павлик.

П а в л и к. Кажуть, тітко, всередині мотора зіпсувалось, а що — не знають...

О д а р к а. Вони там не знають, а я тут мушу знати...

У л я н а. Скажи — зайнята!

Г а н н а. Обговорює заходи по зниженню собівартості продукції...

П а в л и к. Єсть! (Вибігає).

О д а р к а. Ну мо, подруженьки, спробуємо ще шампанського для прохолоди! Таранчику!

На ганок виходить Таран.

Зроби ласку, — одкрий нам того, що з золотою головкою!..
Підставляйте, подруженьки-сусідоньки, келихи, бо воно — як серце дівоче: не збережеш — розіллється! Ну, чого дивишся середою на п'ятницю? Давай залп! Та бігом якусь веселеньку музику нам включи, чуєш? Таран. Здається, закругляються.

Таран відкорковує шампанське. Постріл пробки. Жінки співають туш. Таран, ковтаючи слину, наливає келихи, потім швиденько біжить до хати, ставить пластинку.

О д а р к а. Щоб довіку в миру та благополуччі!

У л я н а. У начальстві та в пошані!

Г а н н а. В керівництві та в коханні!

Поволі випивають келихи, музика звучить на повну силу. На воротях з'являється Олена Устимівна, пильно дивиться на жінок. Ті завмерли.

Одарка сердито подивилась на Тарана, той кинувся до хати.

Музика стихла. Пауза.

У с т и м і в н а. Випиваєте, значить?! А мені на закуску критику залишається жувати? Чоловікам дали волю, розбалували їх, а я сама

собівартість знижувати буду?! Добре господарюємо!.. Ось я з вами на правлінні поговорю! (Виходить).

Г а н н а. Це що ж виходить? Дитина той, а невістка винна? Доки це буде?

Жінки виганяють чоловіків з хати.

Чого стали, носи повісили? Чи, може, вам наша кумпанія не до вподоби? Ану! Танцюй, халамидники!

Танець чоловіків. Танцюють через такт, через два, потім по одному

падають на землю. Аристарх, Корній, Таран, Оверко, Онисько

попадали обличчям вниз, лежать нерухомо.

О д а р к а. Тепер полежте та подумайте.

Г а н н а. А ми підемо готовувати загальні збори!

У л я н а. Ясно?

Всі три швидко виходять.

Т а р а н. По-моєму, товариство, нижче впасти вже не можна!

Завіса

КАРТИНА П'ЯТА

Вулиця біля Тара нового подвір'я. Швидко входить Катерина з вузликом

у руці, за нею вибігає Грицько, заступає дорогу.

Грицько. Чому, Катю, чому? Або убий мене на місці, або скажи, чому ти проти нашого весілля?

Катерина. Весілля не буде!

Грицько. Чим я тебе прогнівив? Може, поговір який почула — не вір!

Катерина. Весілля не жди!

Грицько. Не пущу!..

Катерина. Востаннє тобі кажу — або переходь на моє місце в контору, а я повернусь на ферму до свиней, або...

Грицько. Що?

Катерина. І знати тебе не хочу!.. (Одвернулась).

Грицько (лагідно). Гаразд, Катю, давай будемо міркувати так: скільки мені років?!

Катерина. Почався третій десяток...

Грицько. Сила в мене є?

Катерина знизала плечима, Грицько хапає її на руки, швидко крутить навколо себе.

Катерина. Пусти, навіжений!..

Грицько. Говори: є сила чи немає?

Катерина. Ну... є...

Грицько (обережно опускає її на землю). Так от слухай. Через кільканадцять років настане комунізм! Наші з тобою діти...

Катерина легенько вдарила його пальцем по губах і засоромилась.

...запитають: "А що ви робили, тату, по дорозі в комунізм?" А я їм скажу: "Мати працювала, а я, діточки, сидів у конторі та підраховував її трудодні". Та вони такого батька соромитись будуть! Ні, Катю! Як хочеш, а я в контору не повернусь!

Катерина. А я, по-твоєму, що? Стара вже чи інвалід який? Чому я мушу за рахівницєю сидіти?

Грицько. Я за те, щоб і ти покинула контору!

Катерина. А як це зробити?

Грицько. Дуже просто. Покритикуй наше нинішнє жіноче правління, — а його є за що критикувати, — і скінчиться твоя конторська кар'єра.

Катерина. Гадаєш, допоможе?

Грицько. Сама переконаєшся! От вони збирають нараду, щоб на чоловіків піdnажать, а ти й стань на чоловічу сторону. Побачимо, чим кінчиться...

Катерина. Гаразд, Грицю!

Грицько. А щодо весілля, то мені вже ясно. Тут говори не говори, коли серце мовчить, слово не допоможе...

Катерина. Зачекай! (Розгортає вишивану хустинку, подає Грицькові гілку калини). Візьми!..

Грицько. Калина?

Катерина. Під осокором, біля нашої криниці, росте. Ішла сюди, а вона ніби просить: зірви мене, я тобі в пригоді стану! От я й зірвала...

Грицько (сумно). Калину дарують перед розлукою...

Катерина (швидко). І перед весіллям... (Спохватилась).

Грицько. Такого я ще не чував...

Катерина. А мені мати казали... Хочеш, я тобі повідаю? Було це в сиву давнину... Ще тоді, як в нашім краї розбійничали коршуни-ординці... В темні ночі, коли тільки пугач шугав над землею, прокрадались вони глухими дорогами, щоб здобути українських красунь дівчат...

Хижими круками налітали ординці на заснулі села. Ще палахкотіло полум'я, замітаючи сліди закривавлених ятаганів, а круки-ординці поверталися з багатою здобиччю.

Не плакали горлиці-полонянки, страшне горе висушувало їм сльози, а ще страшніше горе чекало їх: хоч і золоті, а кайдани, хоч і розкіш, а в рабстві, хоч і лишиться краса, та осоромленою буде — дістанеться нелюбому, некоханому...

І вирішили тоді дівчата: не бути цьому!

Темної ночі, на коротких перепочинках, полонянки вихоплювали в ординців мечі, краяли свої обличчя, нівчили свою вроду. Хай лишиться вона навічно в отчім краї!

І от на тому місці, де дівчата розлучались із своєю красою, виростала калина... Омита росою, овіяна вітром, напоєна щедрою землею, вона росла, красива та горда. Тільки сонце сміло цілувати її кетяги — червоні, як уста дівчини.

Тож і дарують дівчата калину тому, хто заполонив їх серце, кого назвало воно своїм судженим... Так мені мати казали.

Здалеку чути пісню.

Грицько. Чуєш?

Катерина. Про калину співають.

Грицько. Ходім до них.

Обнявшись, виходять.

Завіса

КАРТИНА ШОСТА

Біля контори колгоспу. Садочек, лавочки. Дошка показників. Входить Онисько,

присідає на лавочку.

О н и с ь к о . От де благодать — тихо, як у вусі. Повітря чисте, як в будинку відпочинку. І конторників не чутно, розбіглися. Мабуть, уповноважений має приїхати...

Входить Корній, згорблений, у руках ціпок.

К о р н і й . Дихаєш? (Подає руку). Не жми, ради бога, за пальці, це ж тобі не дійка!..

О н и с ь к о (сміється). Професійна звичка, брате! За день п'ять тисяч разів доводиться отак робити... Тепер я навкулачки будь-кого поб'ю!

К о р н і й . А в мене де й сила ділась. Повіриш, розігнутись не можу, так поперек болить. Півтора гектара буряків, три гектари кукурудзи, і все це треба пройти рачки... І не раз! Ой!..

О н и с ь к о . Зате жіночка в тебе нівроку погладшала, зарум'янилась.

К о р н і й . Чом же їй не гладшати? Увечері візьме патерицю та йде спати під комору. Сторож називається! Прийде вранці додому — поснідає готовеньке і знову хропака... (Зітхає). Та хіба тільки моїй так живеться? Он Охрімова — погнала чоловіка цеглу робити, а сама молоко возить. Пика більша бідона! Плаття на ній тріщить по всіх швах, не витримує ніякої критики. Інтелігенцію з себе корчить то в конторі, то біля кооперації крутиться.

О н и с ь к о (зітхнув). Жінкам добре живеться!

К о р н і й . Бо при владі. Не чув, чого це нас зганяють?

О н и с ь к о . Чертова накачка!

К о р н і й. Мене вже качать нікуди. Вчора прасую своїй спідницю, а вона ходить круг мене — те не так та оте не так. То якогось рубчика придушить, якесь плісе-гофре. Я розсердився, гофруй, кажу, сама. Вона як схопить утюга та на мене. Якби не відхилився, стругай домовину. Як був при здоров'ї, то держала, а тепер, каже, кину. (Витирає сліззи).

О н и с ь к о. В тебе дріжджів немає? Хочу млинців спекти.

К о р н і й. Після зборів зайдемо — дам.

О н и с ь к о. І соди?

К о р н і й. І соди. В мене все є. Жінка вередлива, доводиться то млинці, то вареники, то калачі пекти. Я в домі всякі марципани держу.

Входять Таран і Аристарх.

А р и с т а р х. Шановному товариству... Сядемо, Таране, отут...
Спочинемо...

Т а р а н. Де-небудь, аби сісти... Ой!..

Сідають.

А р и с т а р х. Так ото таке зі мною робиться: на два пуди схуд.

Т а р а н. У ці штани тепер троє таких, як ти, влізе.

А р и с т а р х. А ти на що перевівся? Ще ж тільки сорок років, а вже старий, як дід.

Т а р а н. Одарка дорікає: згорблений, невеселий...

А р и с т а р х. Повеселишся... Я оце в своєму карцері трохи
оговтався, ніби легше стало. А тут ще нова морока: Гриць на змагання
мене викликав по свинях, треба тягти... (Низько схилив голову).

Т а р а н. Болючі струни смикає Грицько. Правда твоя, сусіде, кепське
діло наше... (Теж знидів).

Входить Оверко з дитиною на руках.

О в е р к о. Добірному товариству моє шануваннячко. Здорові були,
орли!..

А р и с т а р х. Здоров, здоров, модистко!

О в е р к о. Не говори, діти скоро голі ходитимуть.

Т а р а н. Грошей немає, чи що?

О в е р к о. Гроші є, та купити ніде.

Т а р а н. Ти ж їм плаття шив?

О в е р к о. Шив... Та не дошив... Думав спочатку обом дівчатам
плаття будуть — кроїв, кроїв, поки і сарафани не виходять. Хотів
кофтинки стулити — знову кроїв і... (Махнув рукою).

Т а р а н. Що? Не вийшло?

Корній хитає головою.

О в е р к о. Вийшло клинців штук сто. Віддав меншенькій грatisь.
Ляльки робить. Вчора їздили кооператори за товаром, всього навезли,
навіть капрону, а дитячих платтячок немає.

О н и с ь к о. Корнію, ти хоч не засни.

К о р н і й. І охота тобі говоритъ.

Входить Одарка.

О д а р к а. Чого це позбиралися, наче на вечорниці? Дома роботи немає?

Т а р а н. Ти за нас робити не будеш!

О д а р к а. Не розписуйся за всіх, бо олівця зломиш!

А р и с т а р х. Нас викликали на збори... (Осікся).

О д а р к а. Коли викликали, сюди роботу треба було взяти!(Іде в контору).

О н и с ь к о. А ми взяли, от! (Показує шитво).

О в е р к о. Вони нашого брата, чоловіка, ні за що вважають.

Т а р а н. Ви тільки не дрейфте, сьогодні їм усе викажем! Терпіти далі не будемо!

О в е р к о. А мо', не треба? Тільки горя наживеш.

Т а р а н. Більше не наживеш, як маєш!

О в е р к о. Чого вони хочуть від нас?

К о р н і й. Скоріше починали б! З ніг валюсь, так спати хочеться...

Заходять Катерина і Грицько.

К а т е р и н а . День добрий усім!

О н и с ь к о . Здрастуй, красуне!

К о р н і й . Нашого полку прибуло!

Г р и ц ь к о . Ще не починали?

О н и с ь к о . Начальства немає.

Входять Ганна і Уляна.

Т а р а н . Скоро там... почнете?

У л я н а . Не терпиться? Оббіжи кругом хати разів десять...

Уляна і Ганна ідуть в контору.

Т а р а н . Ще й зуби скалить.

О н и с ь к о (до Аристарха). А твоя, Аристарше, навіть на людей не дивиться...

А р и с т а р х . Добре, що хоч мовчить...

Т а р а н . Досить! Урвався терпець! Треба, хлопці, переходити в наступ! Так далі не можна!

К о р н і й . Тут покричиш, а додому прийдеш, ще й поб'є.

А р и с т а р х . Що то з людей зазнайство робить!

Входять Ганна, Уляна, Одарка.

Г а н н а (тихо до жінок). Будемо Устимівну ждати чи...

У л я н а. Вона скоро має бути.

Г а н н а. Заходьте до кабінету, там будемо говорити!..

К о р н і й. Там жарко, краще надворі — літо ж!..

А р и с т а р х. Свіжим повітрям дайте подихать!

Т а р а н. Починайте, коли зібрали! Ніколи нам...

Входить Олена Устимівна.

У с т и м і в н а. Що за гамір?!

О д а р к а. Не хочуть до кабінету йти!

У с т и м і в н а. Не хочуть?.. (Глянула на чоловіків). Гаразд!

Проведемо тут. Приготуйте все, що годиться, це ж збори, розуміти треба!

Г а н н а. Все в польному ажурі.

Чоловіки виносять стіл, стільці. Жінки сідають за столом.

У с т и м і в н а. Ми... керівництво... викликали... вас... представників провідних ділянок... нашого складного колгоспного виробництва... щоб вказати вам...

Т а р а н. Завела патефона.

У стимівна. Хто там заважає? Коли вас запитають, тоді будете говорити! На чому я зупинилася?

Ганна. "Щоб вказати вам..."

У стимівна. М-гу-у!.. Щоб вказати вам і круто звернути вашу увагу на всі неподобства, які ви починаєте допускати!

Онисько. Вказуйте, послухаємо!

У стимівна зупинила погляд на Ониськові, довго дивиться на нього, потім на Уляну, потім обидві на Ониська. Пауза.

У стимівна. Керівництву стало відомо, що не всі чоловіки сумлінно ставляться до доручених їм ділянок нашого складного...

Ганна (підказує). Колгоспного виробництва!

У стимівна. Взяти, наприклад, Оверка...

Оверко. Що я вам, у борщ наплював, що на кожних зборах... молотите?

Уляна. На роботу виходь! Ніхто тобі й слова не скаже.

Ганна. Оштрафувати його карбованців на...

У стимівна. Оштрафуємо!..

Оверко (до дитини). Цить, цить, Кирюшо, то тъотя бека. А твій чоловік, Устимівно, багато трудоднів заробив? От і зараз його немає...

У стимівна. Давайте говорити без натяків!

О д а р к а. Придержи язика, Оверку!

О в е р к о. Слова не дають сказати!

В с і. Дайте слова!

У с т и м і в н а. Говори!

О в е р к о. Я не ходив на роботу три дні — це так! Але сказати, що прогуляв, — брехня! Велика брехня! Діти в мене, двійко, третій Кирюша, обірвалися. Хотів я їм платтячка пошити. Кроїв, кроїв — вісім метрів ситцю порізав, а от не вийшло! Немає до цього діла хисту.

У с т и м і в н а. Близче до діла!

В с і ч о л о в і к и . Не перебивайте!

О в е р к о. Коли б ви, члени правління, потурбувалися, щоб у колгоспі була швейна майстерня, то мені б не довелося самому шити...

Г а н н а. Може, тобі цілого комбінату захочеться?..

У л я н а. Відкрий майстерню, забажаєте ще й пекарню...

Т а р а н. Бо таки й треба. Поворуши мозком, бухгалтере, кинь на свою рахівницю. Хазяїн щотижня пече хліб, значить, він або запізниться на роботу, або й зовсім не вийде. В колгоспі п'ятсот дворів. Ось тобі п'ятсот чоловік не вийшло на роботу. А в пекарні працювало б три-четири! Факт! У сусідів давно так заведено!..

Всі чоловіки підтримують.

У с т и м і в н а. Відхиляєтесь від теми сьогоднішніх зборів, товариші!

О н и с ь к о. Прихиляємось, а не відхиляємось!

К о р н і й (піdnімає ціпок). Слова!

У с т и м і в н а. Говори!

К о р н і й. Тут про діло кажуть. Не вважаєте ви нас, чоловіків, за повноправних людей.

Г а н н а. Про бур'янець розкажи, що процвітає на твоїй ділянці!..

К о р н і й. Менше в конторі сиди, бухгалтерія! На поле частіше приходь для профілактики, то побачиш, що (раптом гаркнув)... то не бур'ян, а кукурудза!..

Т а р а н. Правильно! Рубай, Корнію, далі!

У с т и м і в н а. Більше самокритики!

К о р н і й. А я тобі хочу цієї самокритики позичити. Сидиш — не піdstупи, не підйди, а на полі один трактор бігає, а з того трактора, як з цапа, — ні молока, ні шерсті. Он у зарічанців — шістсот гектарів просапних, як і в нас. Але там усе тракторами обробляють. А ви хочете, щоб оці руки все робили? Я вже розігнутись не можу...

У с т и м і в н а. Попереджаю, висловлюватись конкретніше!

О н и с ь к о. Дай чоловікові слово сказати!

О в е р к о. Не затикайте рота!

К о р н і й. Скажи, Устимівно, для чого тобі купили "Волгу"?

У стимівна. Для оперативного керівництва.

Корній. І допомагає?

У стимівна. Аякже!

Корній. То й мені хай техніка допомагає!

Всі. Правильно!

У стимівна. Відхиляємось від теми.

Онисько. Зараз прихилимось. Взяти хоч би й ферми. Підвісну дорогу скільки вже будуємо? Електродоїлки поржавіли! Валяться на складі, скоро в утиль пора буде здавати! Дайте мені техніку!..

У стимівна. Самокритики не чую! Більше самокритики!

Таран. Цокотала сорока пугачеві: і про те, і про се, і про Якова, і про всякого, а він їй у відповідь — "пугу"!

Одрука. Я тебе так пугукну дома, дверей не знайдеш!

Таран. Мені вже все одно!

Грицько. Діло чоловіки говорять. Живемо, як нелюди. Взяти, приміром, свиноферму: камінь, цемент, свині наче в карцері сидять... Чого б не зробить, як у Максима Орла?

Ульяна. Бо він орел, а ми синиці. Скільки м'яса здаємо державі?

Грицько. Можна й більше здаватъ. Я підрахував: коли б дядько Аристарх запровадив відгодівлю свиней за новим методом, то вже в цьому році здали б м'яса в півтора разу більше.

Катерина. Правильно Гриць каже! Я теж рахувала!

Одрука. Не підрягайся, Катерино, бо...

Катерина. Бо що?

Одрука. Сама підеш на ферму!

Катерина. А я цього і домагаюсь. Набридло мені в конторі мух рахувати.

Ганна. Тихше!.. (Встала). Скажіть, чоловіченъки добрі, де були оці ваші пропозиції, коли ви керували колгоспом? Під сукном? Так нічого галасувати! Працювати треба! І так працювати, щоб замінити оту техніку, якої ви не запровадили!.. Ясно?

Одрука. І щоб мені ні пари з уст! А будете ледарювати, я вам покажу техніку! І розкажу, як її треба використовувати! Запитань більше немає?!

Аристарх. Єсть! А що, коли одного прекрасного дня держава скаже нам: "І молоко, і м'ясце своє їжте самі, а нам воно не підходить, дороге! Купимо там, де воно дешевше!" Якої ви тоді заспіваете? Чим трудодень оплатите?

Онисько. Ганна свої гроші малюватиме.

Таран. З бляхи зробить.

К о р н і й. Картопляники на трудодень роздавати будете?

А р и с т а р х. З такими господарями до ручки дійдемо!

Г а н н а. Мовчав би вже! Штани он підв'язати не вмієш, а туди ж!
Господар знайшовся! Геть додому!

У с т и м і в н а. Відхиляєтесь від теми...

К о р н і й. Що, не подобається критика?

О н и с ь к о. Не можете дати відповідь, так ображаєте?

У с т и м і в н а. Тихо! "Постанова правління: за порушення трудової
дисципліни...

Г а н н а, ...оштрафувати...

У с т и м і в н а. ...товаришів: Таран та Аристарха...

Г а н н а, ...на три трудодні.

У с т и м і в н а. Корнієві — додатково закріпити...

Г а н н а, ...півгектара буряків.

У с т и м і в н а. Оверка за неподобну балаканину послати на виробку
цегли...

Г а н н а, ...на строк до повного комунізму.

У с т и м і в н а. Катерину Чипчину — зняти з посади обліковця і
послати на свиноферму".

Г а н н а. Це ще не все!

У с т и м і в н а (поглянула на жінок, читає далі). "Ониська — за підтримку відсталих елементів..."

Г а н н а, ...позбавити премії...

У с т и м і в н а. ...і закріпити за ним групу безнадійних корів". Все.

Г а н н а. Збори закриті!

В повній тиші жінки гордовито виходять. По довгій паузі схоплюється

Таран, б'є кулаком об стіл.

Т а р а н. Не бійтесь, хлопці! Ми їх навчимо, як з нас знущатися! До райкому дійдемо! Скаргу напишемо! Там нас зрозуміють! Годі терпіти! Ми — теж люди! Ми — теж лю-ди-и!..

Затемнення

КАРТИНА СЬОМА

Пізній ранок. Тара нове подвір'я. Таран спить у гамаку, прив'язаному

між двома деревами. Спросоння розмахує руками, викрикує. Біля

нього стоїть Онисько, одягнений, як і в першій картині.

Т а р а н. Годі терпіти! Ми — теж люди!

О н и с ь к о. Що ти верзеш? Прокинься.

Тарапан (схоплюється, очманіло дивиться на Ониська). Що?.. Де?..
Га?..

Онисько. Вставай! Доки ж спати, вже десята година!

Тарапан (перелякано). Десята? Боже мій! Це ж я й корову ще не
подоїв! Снідати не зварив! Город не прополов! Ох і влетить же мені від
Одарки!

Онисько. Опам'ятайся, що ти верзеш?

Тарапан. І тісто, мабуть, перекисло... Ще вчора вчинив.

Онисько (бере рушник, мочить його у воду). Біла гарячка, брат,
діло погане! Значить, перебрав! (Виймає пляшку). Нічого, пройде. На,
похмелись...

Тарапан (несамовито). Не показуй мені пляшки, бо...

Онисько. Е, брат, так розпускати нерви не можна!

Тарапан. Ти вже корови подоїв?

Онисько. Які корови? Ти що, сказився? Наче Аристарх іде.
Аристарше! Зайди-но сюди!..

Тарапан. Чого це він вештається? Хіба свиноферму закрили?

Онисько. Наче ж небагато і випили... Бували дози й страшніші...

Входить Аристарх, одягнений, як і в першій картині.

Аристарх. Здрастуйте...

О н и с ь к о (шепоче. Аристархові, киваючи на Тарана). Ти обережніше з ним говори. У нього щось... (Жест).

А р и с т а р х (як до дитини). Здоров був. Таране-друже!

Т а р а н. Як там твої поросята поживають?

А р и с т а р х. Ти маєш на увазі обліковців?

Т а р а н (кричить). Поросят!

А р и с т а р х (до Ониська). Справді... Що ж робити?.. (До Тарана). Я бухгалтер. Бухгалтер я...

Т а р а н. Бухгалтер... (До Ониська). А ти?

О н и с ь к о. Бригадир.

Т а р а н. А я хто?

А р и с т а р х. Завідуючий механізацією колгоспу...

Т а р а н. Чекайте, чекайте, ви щось плутаєте! Ми, значить, чоловіками і залишились?

О н и с ь к о. Звичайно! А ким же нам бути?

Т а р а н. А жінки є жінки?

А р и с т а р х. Само собою...

Т а р а н (до Ониська). А ти мені що наговорив? Га?!

О н и с ь к о . Та я тебе з уchorашнього вечора і не бачив.

Т а р а н . Поклянись!

О н и с ь к о . Клянусь!

Т а р а н . Скажіть мені, браття, по правді, хто я?..

О н и с ь к о (здалека, ласкаво). Завмеханізацію.

Т а р а н (сіпає себе за вуса). І вуса на місці... Значить, це був тільки страшний сон! Якби ви знали, що мені приверзлось...

О н и с ь к о . Вибачай, друже, я вже думав, що ти перебрав безповоротно. Треба на всяк випадок перейти на казъонку. Може, й справді Хвилька на тютюні настоює.

Т а р а н . А хіба Хвилька ще в селі? Оверко ж відпровадив і до районної міліції...

О н и с ь к о . Нікуди він її не провадив. І зараз до неї зайшов... поснідати...

А р и с т а р х . А якби у нас жінки були як жінки та вигнали б по відерцю кожна, вистачило б на тиждень, а то ледачі...

Т а р а н . Не смій при мені так говорити про жінок! На них молитись треба, як на святиню. Я ось візьмусь за ваше виховання, зачекайте!..

О н и с ь к о . Все-таки у нього якийсь дефект трапився... (Обірежно). А як же з фараонами бути?

Тарапан (встав). Які фараони?.. Ти... уламок минулого!.. Ти в якому віці живеш? В двадцятому? То не тич мені під ніс фараонів, бо...
(Наступає на Ониська, той тікає). Зрозуміло!

З хати виходить Одарка.

Одирочка!...

Одарка. Не сердься, вже сніданок готовий. Ось тільки сирівцю з погреба дістану.

Тарапан. Сердитись? На тебе? Нізащо в світі!

Одарка. Ти вчора наказував півня зарізати, а я не послухала, а завтра заріжу.

Тарапан. Навіщо різать, хай собі співає.

Онисько. Пропав чоловік.

Аристарх. Був — і немає.

Тарапан. Рідна моя, кохана! (Цілує Одарку).

Одарка. Що з тобою сталося! Стільки років не ціливав, а тут надумався. Соромся! Он люди дивляться.

Тарапан. Хай дивляться! Хай знають, як жінку свою любити та шанувати треба.

Завіса

1959